CONVENI DE COL·LABORACIÓ ENTRE L'AJUNTAMENT DE CAMARASA, L'INSTITUT MUNICIPAL PROGRÉS I CULTURA (BALAGUER) I L'INSTITUT CATALÀ D'ARQUEOLOGIA CLÀSSICA

Camarasa, 30 d'abril de 2003

D'una part, l'Il·lm. Sr. Josep Vendrell, alcalde de Camarasa, que actua en nom i representació d'aquesta institució,

d'altra part, l'Il·lm. Sr. Miquel Aguilà, alcalde de Balaguer i president de l'Institut Municipal Progrés i Cultura, que actua en nom i representació d'aquesta institució,

i d'una altra part, el Sr. Josep Guitart, director de l'Institut Català d'Arqueologia Clàssica, que actua en nom i representació d'aquesta institució,

Reconeixent-nos mútuament capacitat legal suficient per obligar les nostres institucions

MANIFESTEM

I. Que en la partida de Monteró (terme municipal de Camarasa, La Noguera), i situat en la plataforma superior de les elevacions que formen el Serrat de Monteró, existeix un conjunt arqueològic format pel jaciment iberoromà de Monteró 1 (Tossal de Monteró), per l'agrupació de sitges Monteró 2, pel jaciment ibèric antic-ple de Monteró 3 i per l'*as-sakhra* andalusina del Castell d'en Txelis, així com per les restes estructurals corresponents a la Guerra Civil Espanyola.

II. Que l'esmentat conjunt arqueològic, i més concretament el jaciment de Monteró 1, de tots el més ric i extens, ha estat subjecte repetidament a espoli per part d'actuacions incontrolades, les quals han posat de manifest la importància i excepcionalitat del seu material moble, i la necessitat d'actuar-hi per tal de preservar el seu valor patrimonial i científic.

III. Que amb l'anteriorment esmentat objectiu, s'endegà en 2001 un programa d'estudi i valorització del conjunt, amb un projecte concret destinat a desenvolupar recerques i treballs arqueològics al jaciment de Monteró 1, els quals s'iniciaren amb una primera campanya d'excavació l'estiu de 2002, sota la direcció del Dr. Jordi Principal.

IV. Que l'Institut Català d'Arqueologia Clàssica ha analitzat el projecte d'investigació, que s'annexa, redactat pel Dr. Jordi Principal, investigador de l'Institut Català d'Arqueologia Clàssica, el qual s'ha avaluat positivament.

V. Que totes tres institucions tenen interessos complementaris pel que fa al disseny i desenvolupament d'iniciatives de col·laboració a nivell científic i patrimonial relatives al jaciment de Monteró 1.

VI. Que, vista la conveniència d'aquesta col·laboració, cal establir un marc d'actuació al qual s'adaptin els interessos, les necessitats i les successives accions que es comprometin a portar a terme les institucions, a les quals, respectivament, representen.

En conseqüència, totes tres parts ACORDEM subscriure el present conveni amb els següents

PACTES

1. Que l'Institut Català d'Arqueologia Clàssica incorpora el projecte d'intervenció i d'estudi del conjunt arqueològic de Monteró (Camarasa, La Noguera), que s'annexa en aquest conveni, a la seva programació científica. En aquest sentit, l'Institut Català d'Arqueologia Clàssica es compromet a garantir la direcció i el seguiment científic del projecte d'intervenció arqueològica i d'estudi del conjunt, així com a vetllar per la qualitat cientificotècnica de l'esmentada intervenció.

2. Que l'Ajuntament de Camarasa, propietari del conjunt arqueològic, es compromet a tenir cura i vetllar per la salvaguarda de les restes arqueològiques de Monteró, així com per la seva protecció i manteniment. L'Ajuntament de Camarasa, d'acord amb les seves disponibilitats pressupostàries i amb els ajuts aconseguits, finançarà les despeses originades per l'execució de la intervenció arqueològica.

3. Que l'Institut Municipal Cultura i Progrés, a través del Museu de La Noguera, es compromet a garantir la infraestructura de recerca de la intervenció arqueològica i dels treballs de postexcavació conseqüència de la mateixa.

4. Anualment es redactarà el balanç de les actuacions dutes a terme i es confeccionarà el programa-pressupost previst per a la intervenció següent per part de la direcció, i es presentarà a les parts firmants perquè en donin la seva aprovació. Aquesta documentació és la que, a la vegada, serà presentada a les autoritats competents a nivell de patrimoni arqueològic.

5. Aquest conveni entrarà en vigor en el moment d'ésser signat i tindrà una durada de quatre anys.

Totes tres parts manifestem la nostra conformitat amb les estipulacions anteriors i signem el present Conveni en (triplicat) i a un sol efecte en el lloc i en la data que figura a l'encapçalament.

Miquel Aguilà	Josep Vendrell	Josep Guitart

ICAC
INSTITUT CATALÀ
D'ARQUEOLOGIA CLÀSSICA

Projecte d'investigació

Estudi del conjunt arqueològic de Monteró (Camarasa, La Noguera)

Jordi Principal

Tarragona, abril de 2003

Línia de recerca 2- Arqueologia del paisatge, poblament i territori

Document annexat al Conveni de Col·laboració entre l'Ajuntament de Camarasa, l'Institut Municipal Progrés i Cultura (Balaguer) i l'Institut Català d'Arqueologia Clàssica, subscrit el dia 30 d'abril de 2003

ÍNDEX

0. Introducció 2

1. Equip 4
1.1. Direcció 4

1.2. Equip investigador-col·laborador 4

1.3. Titulació, experiència personal i de l'equip sobre el tema 4
1.3.1. Titulació 4
1.3.2. Experiència personal 4

2. Projecte 6
2.1. Dades físiques sobre el conjunt arqueològic de Monteró. Situació geogràfica i descripció de l'entorn 6
2.1.1. El conjunt arqueològic de Monteró. Definició 6
2.1.2. Situació i coordenades geogràfiques 9
2.1.3. Descripció de l'entorn 9

2.2. Estat de la recerca sobre el conjunt arqueològic de Monteró 11
2.2.1. Breu història dels jaciments. Antecedents 11
2.2.2. Valoració científica i patrimonial actual 12

2.3. Objectius i interès del projecte 15

2.4. Metodologia, tècniques i sistema de registre de dades 17

2.5. Consolidació, conservació i tractament de les restes 18

2.6. Pla de treball i periodització: Intervencions arqueològiques previstes 19

2.7. Intersecció amb altres projectes i treballs arqueològics 20

3. Bibliografia citada 20

0. INTRODUCCIÓ

La pretensió fonamental d'aquest projecte de recerca és la definició, l'estudi i la valoració del conjunt arqueològic de Monteró dins el seu context territorial, tant a nivell historicoarqueològic i de recerca científica (caracterització cronocultural del conjunt, anàlisi contextual de les restes, desenvolupament en el marc de la recerca comarcal i regional) com a nivell patrimonial i social (afavorir-ne la difusió i la conscienciació social respecte de la seva conservació i del seu reconeixement com a patrimoni historicocultural).

L'excepcionalitat i la importància del conjunt arqueològic resulten ben paleses tal com mostren no solament la seva ubicació i tradicional memòria, sinó també les troballes efectuades al llarg dels anys, sobretot d'objectes procedents de l'indret, de vegades obtinguts per mitjans il·legals o com a fruit d'un espoli directe, fets que no han deixat de malmetre les restes existents, i que signifiquen un perill constant. D'altra banda, cal insistir en els problemes d'ordre logístic que planteja una intervenció en aquest conjunt, i que també han contribuït a la seva degradació i espoli. El relleu abrupte i la dificultat d'accés, han permès que no hagi estat visitat per una gran quantitat de persones però, al mateix temps, han afavorit una manca d'interès i el desconeixement per part de la comunitat científica i del públic en general, fet que va potenciar l'actuació, amb certa impunitat, d'elements furtius i l'espoli del jaciment, activitats fonamentalment provocades per l'espectacular riquesa en restes metàl·liques que ofereix Monteró 1 (cf. infra). Així mateix, l'erosió i les repoblacions forestals d'algunes espècies han afectat fortament el conjunt.

Així doncs, malgrat que la celebritat de Monteró és notòria, de fet, no es coneix ni es disposa d'absolutament cap informació que pugui ajudar a definir, caracteritzar o simplement donar una explicació sobre la configuració, el sentit, la finalitat o la història de l'indret. Un exemple prou evident d'aquesta realitat és la menció que de Monteró es fa en la *Gran Enciclopèdia Catalana* (GEC), on es reconeix implícitament la importància de l'indret (només la seva entrada com a veu independent en l'obra ja resulta suficientment il·lustrativa), però sense poder arribar a cap definició satisfactòria del conjunt (reproduïm literalment el text que apareix en la GEC): *"Antic lloc i castell del municipi de Camarasa (Noguera), a l'esquerra del Segre, enfront de Llorenç de Montgai, al cim (579 m alt) d'un turó"*[1].

[1] Pràcticament apareix la mateixa menció en el text corresponent de la *Gran Geografia Comarcal de Catalunya* (Lladonosa 1994, 55): *"L'antic lloc i castell de Monteró, a 579 m d'altitud, és a l'esquerra del Segre, davant Sant Llorenç"*.

Així doncs, en les properes pàgines es plantejarà un projecte que té com a finalitat verificar i posar de manifest el veritable valor patrimonial de Monteró a tots els nivells (científic, històric, cultural, de difusió, etc.), i que al mateix temps ofereixi garanties per a l'aturada de la seva degradació i per a la seva conservació.

1. EQUIP

1.1. DIRECCIÓ

Dr. Jordi PRINCIPAL. Investigador. *Institut Català d'Arqueologia Clàssica.*

1.2. EQUIP INVESTIGADOR-COL·LABORADOR

Sra. Carme ALÒS. Directora del *Museu de La Noguera.*

Sr. Xavier BERMÚDEZ. Becari predoctoral de docència i recerca UB. *Universitat de Barcelona.*

Sra. Mireia CAÑADELL. Restauradora. *Museu de La Noguera.*

Sra. Montserrat DURAN. Arqueòloga. *Centre d'Investigacions Arqueològiques d'Osona.*

Sr. Josep FONT. Arqueòleg. *Actium S.L.*

Sr. Miguel Ángel GONZÁLEZ. Becari predoctoral FPI-MCYT. *Universitat de Barcelona.*

Sra. Imma MESTRE. Arqueòloga. *Centre d'Investigacions Arqueològiques d'Osona.*

Sra. Margalida MONAR. Restauradora.

Dr. Antoni ÑACO. Professor associat. *Universitat Autònoma de Barcelona.*

Sra. Eva SOLANES. Arqueòloga. *Museu de La Noguera.*

Sr. Gustau VIVAR. Becari predoctoral FPI-MCYT. *Universitat de Barcelona.*

1.3. TITULACIÓ, EXPERIÈNCIA PERSONAL I DE L'EQUIP SOBRE EL TEMA

1.3.1. Titulació

Jordi Principal i Antoni Ñaco: Doctors en Història per la Universitat de Barcelona i Universitat Autònoma de Barcelona respectivament.

Altres investigadors participants: Llicenciats (C. Alòs, M. Duran, J. Font, M.A. González, I. Mestre, G. Vivar) i Llicenciats amb Diploma d'Estudis Avançats (X. Bermúdez) en Història per la UB; Llicenciats en Història per la UAB (E. Solanes); Llicenciats en Belles Arts per la UB (M. Monar); Diplomats en Conservació i Restauració de Béns Culturals per l'Escola Superior de Conservació i Restauració de Béns Culturals de Catalunya (M. Cañadell).

1.3.2. Experiència personal

Tots els membres de l'equip han participat, com a responsables i/o col·laboradors, en treballs i projectes de recerca que suposen l'aplicació de les tècniques i mètodes de recerca propis de la investigació arqueològica programada o de salvament, tant pel que fa a la seva vessant de camp (obtenció i registre de

dades), com de laboratori (estudi-interpretació de les evidències obtingudes) i de conservació (consolidació i protecció de les restes exhumades).

Aquest equip de recerca, intenta reunir investigadors i professionals de l'arqueologia que ja prèviament hagin tractat o treballat sobre temes similars als que pot presentar un estudi de les característiques, tant relatives al treball físic (obtenció de registre en excavació) com a l'intel·lectual (gestió i interpretació de dades, ubicació cronològica del jaciment), i que puguin aportar diversitat de coneixements en relació a la seva pròpia experiència personal o de treball en grup.

Part dels membres de l'equip estan vinculats al Departament de Prehistòria, Història Antiga i Arqueologia de la Universitat de Barcelona i formen part de la unitat de recerca *SGR99-00005 Grup de Recerca d'Arqueologia Clàssica, Protohistòrica i Egípcia* de la mateixa universitat.

Altrament, alguns membres de l'equip dirigeixen i participen activament en els treballs d'excavació i estudi del jaciment iberoromà del *Camp de les Lloses* (Tona, Osona) (iniciats en 1993) (Álvarez *et al.* 2000), el qual presenta una problemàtica força similar a la del jaciment de Monteró 1 (cf. infra), i del jaciment ibèric i medieval d'Antona (Artesa de Segre, La Noguera).

Així mateix, l'equip disposa de membres amb àmplia experiència en arqueologia medieval (Sres. C. Alòs i E. Solanes), i més concretament en arqueologia islàmica, involucrats en els treballs arqueològics desenvolupats al Pla d'Almatà (Balaguer, La Noguera) i a Antona (Artesa de Segre, La Noguera).

Pel que fa a qüestions relatives a la consolidació, conservació i restauració, l'equip compta amb l'experiència, d'una banda, de la Sra. M. Monar, directora dels treballs de consolidació arquitectònica de les necròpolis talaiòtiques de *Son Real* i *S'Illa des Porros*, del santuari de *Sa Punta des Patró* (Sta. Margalida, Mallorca) i de les excavacions arqueològiques de la *Escuela Española de Historia y Arqueología en Roma-CSIC* a la ciutat llatina de *Tusculum* (Monteporziocatone, Laci, Itàlia), i de l'altra, del Dr. J. Principal, director tècnic dels treballs de consolidació i restauració de l'*oppidum* preromà del Molí d'Espígol (Tornabous, Urgell) durant les campanyes de 1994 i 2001. Quant a la part que fa referència als materials arqueològics, aquesta queda ben complementada per la Sra. Mireia Cañadell, responsable de la restauració de materials al Museu de La Noguera.

2. PROJECTE

2.1. DADES FÍSIQUES SOBRE EL CONJUNT ARQUEOLÒGIC DE MONTERÓ. SITUACIÓ GEOGRÀFICA I DESCRIPCIÓ DE L'ENTORN

2.1.1. El conjunt arqueològic de Monteró. Definició

En la partida de Monteró (terme municipal de Camarasa), i situat en la part superior de les elevacions que formen el serrat de Monteró, existeix un conjunt arqueològic format per quatre jaciments, a banda de les restes estructurals corresponents a la Guerra Civil Espanyola. Tres d'ells pertanyen amb tota probabilitat a època antiga (període ibèric i iberoromà), i un a és altmedieval:

a) Monteró 1. Es tracta d'un jaciment iberoromà que s'estén per la plataforma superior del tossal de Monteró, punt més elevat del serrat. De tots, és el més ric i extens, l'excavació i estudi del qual dóna cos al present projecte d'investigació.

Vista de la serra de Monteró des del riu Segre (sud-oest). En primer pla la plataforma superior del tossal de Monteró, on es troba el jaciment de Monteró 1 (foto IEI)

b) Monteró 2. Es tracta d'una agrupació de sitges, ubicades en una zona d'esplanada o petita vall que s'estén fora de l'estricte altiplà del tossal de Monteró, a uns *c.* 400 m. en línia recta vers el sud-est, descendint un desnivell de c. 50 m, en la petita vall-fondalada (517 m.s.n.m.) que separa el jaciment de Monteró 1 del de Monteró 3. Fins al moment s'han documentat quatre sitges, però es desconeix quin en seria el nombre total i l'extensió de l'agrupació; el material recollit en superfície és fonamentalment ceràmica obrada a mà, del tipus comú en els contexts del primer ferro-ibèric antic.

Detall d'una de les sitges de Monteró 2 (foto IEI)

b) Monteró 3. Es tracta d'un jaciment situat en la plataforma d'una relativament petita elevació (550,71 m.s.n.m.) distingible a llevant del tossal de Monteró (i.e. Monteró 1), i que distaria d'aquest aproximadament uns 500 m. en línia recta; en superfície s'hi distingeixen restes d'alguns alineaments de pedres i abundants fragments de terrissa ibèrica oxidada i obrada a mà, el qual podria marcar una fàcies corresponent al període ibèric antic-ple.

c) Castell d'en Txelis. Es tracta d'una *as-sakhra* andalusina de dimensions modestes, que ocupa la part superior d'una petita elevació (502 m.s.n.m.) que s'alça isolada en el sector nord-oest del serrat de Monteró, la qual remunta al segle XI, però que sembla haver estat precedida per un assentament del bronze (Giralt 1994, 325-326).

Vista detall de la ubicació del Castell d'en Txelis (foto IEI)

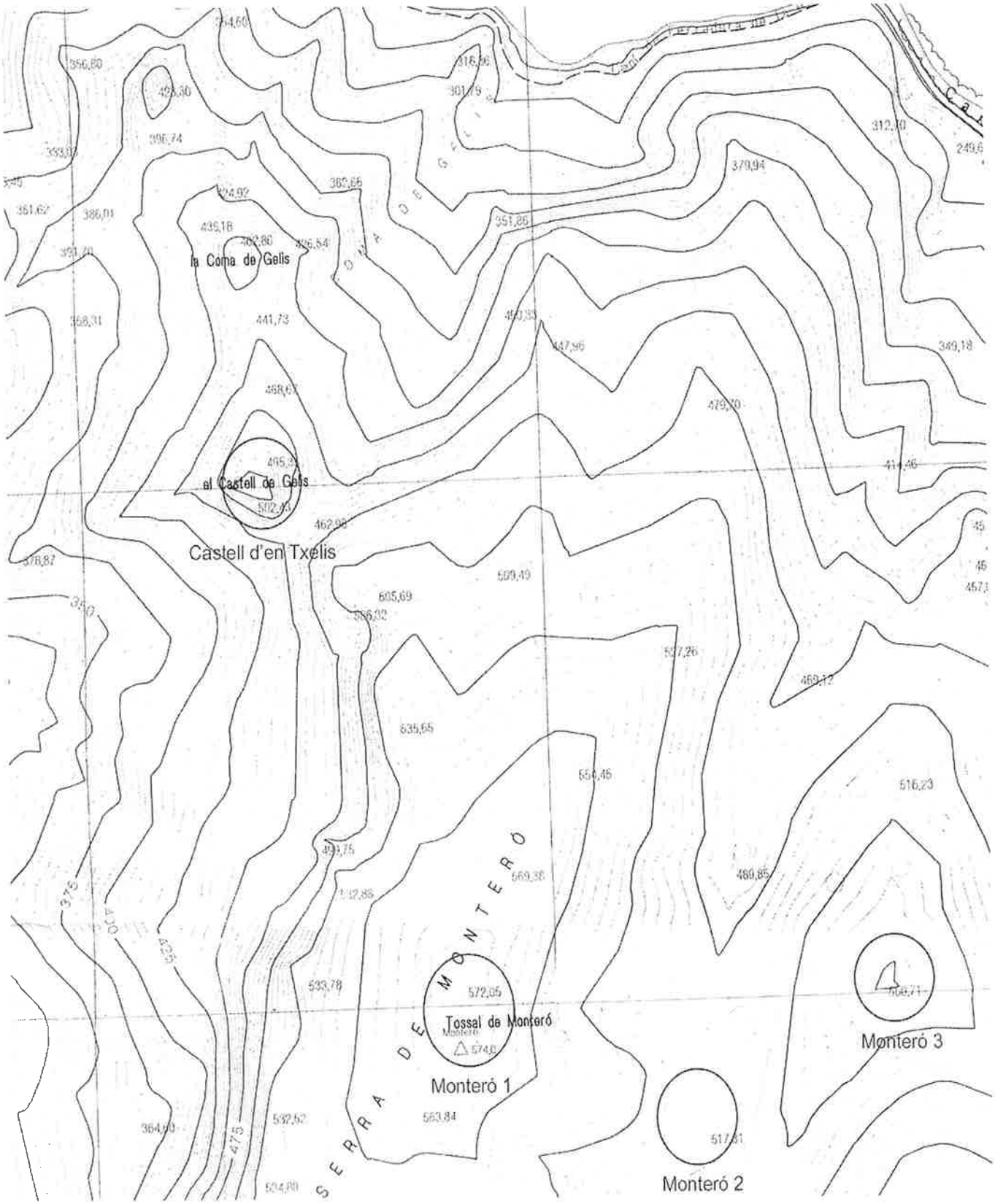

Situació exacta dels jaciments del conjunt arqueològic de Monteró
(Mapa topogràfic de Catalunya 1:5.000, 257-103/258-103, Institut Cartogràfic de Catalunya)

2.1.2. Situació i coordenades geogràfiques

En tant que es tracta d'un conjunt format per diversos jaciments, es considera com a situació general de referència conjunta la que ve donada per la plataforma superior del tossal de Monteró, on es troba el jaciment de Monteró 1, el més extens i ric del conjunt, i on hi ha, a més, ubicat un vèrtex geodèsic:

- Coordenades UTM: CG219369 (vèrtex geodèsic d'ordre inferior x=312.894,78 y=4.636.958,32)
- Cota sobre nivell del mar: 574 m
- Superfície aproximada: 10.000 m^2

2.1.3. Descripció de l'entorn

El conjunt de Monteró està situat dins el terme de Camarasa, comarca de La Noguera, a uns 5 km. al sud-oest del nucli urbà del municipi seguint el traçat de la carretera C-13 (Lleida), i és de titularitat municipal.

El conjunt arqueològic s'estén pel cim i vessants del serrat de Monteró, a la riba esquerra del riu Segre (zona actual del pantà de St. Llorenç de Montgai), després del seu pas pel congost de Camarasa, on el riu s'encaixa per superar el darrer obstacle que configura l'eix anticlinal de les serres de Mont-roig i Carbonera, i entrar definitivament a la Depressió Central. Fisiogràficament, es tracta d'una zona de relleu abrupte de formació oligocènica, corresponent als primers estreps de les serres de Mont-roig i Carbonera, tallada i isolada pel curs del riu, que s'enquadraria en l'extrem septentrional del sector comarcal de la *Noguera estricta*, el qual es caracteritza per ésser la zona de confluència-frontera amb el sector del *Montsec* (sud), on el plecs muntanyencs característics d'aquest darrer sector, formats per calcàries mesozoiques, disminueixen progressivament, per deixar pas a la configuració geològica típica de la Depressió Central, amb estrats horitzontals que alternen margues i conglomerats.

L'indret és conegut popularment amb el nom genèric de Monteró[2], i des d'ell es domina visualment el meandre i l'encaix de la sortida del Segre a partir del congost de Camarasa, al nord; però també, i de manera gairebé completa, es disposa des de l'indret d'un òptim camp de visió que abasta bona part de la Depressió Central, la

[2] Encara que també se'l coneix amb el nom de "Castell de Monteró", malgrat la inexistència de restes damunt de la superfície estricta del turó. És possible, doncs, que tal denominació correspongui al Castell d'en Txelis (cf. infra).

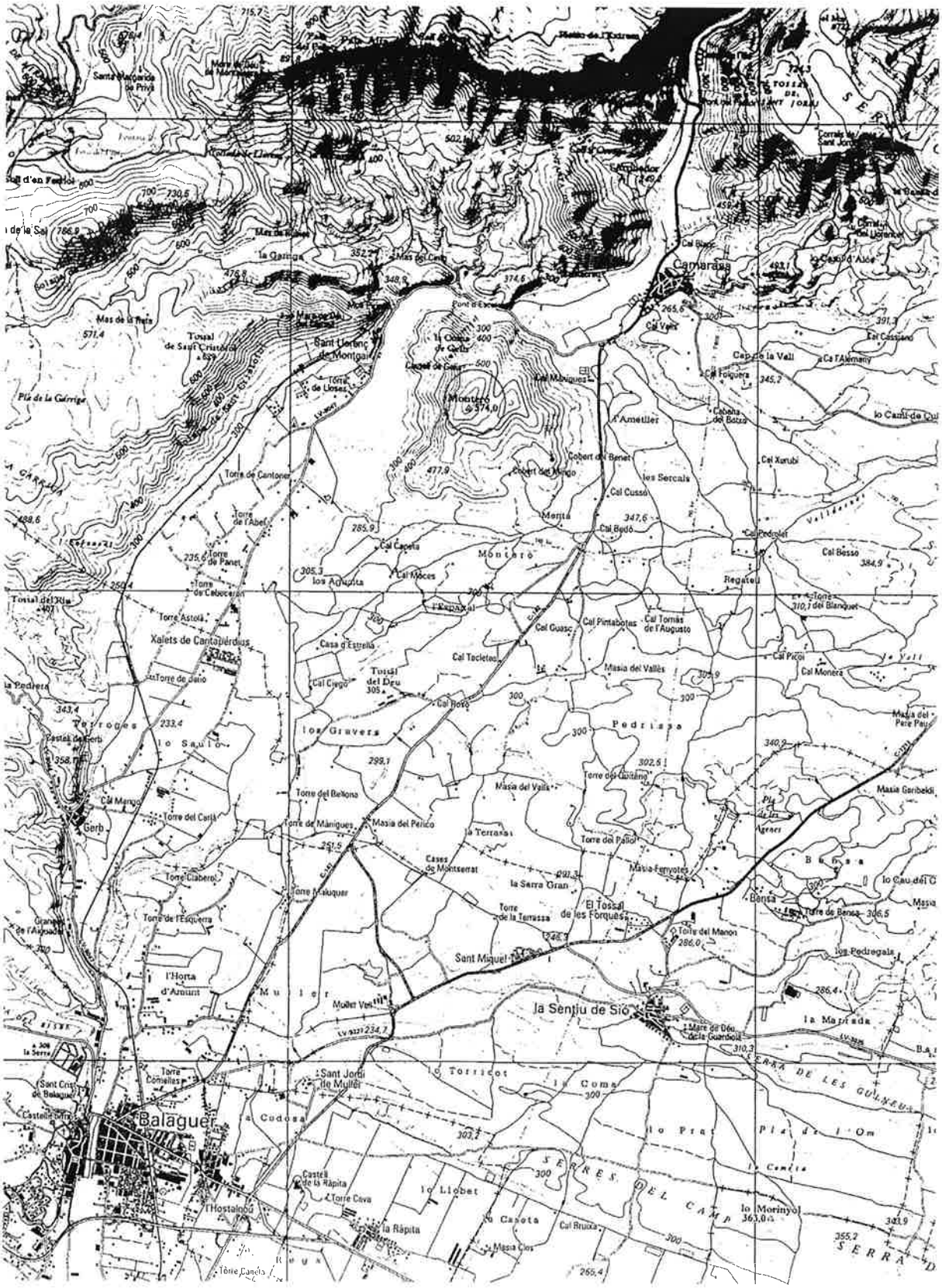
Camarasa
Montero
Saint Llorenç de Montgai
Balaguer
Sant Miquel
la Sentiu de Sió
Gerb
Xalets de Cantaperdius
Torre de Montero
Torre de Cantoner
Torre de l'Abel
Torre de Panet
Torre de Caboceran
Torre Astola
Torre de Julio
Torre del Bellona
Torre de Maniques
Torre del Carlà
Torre Claberol
Torre Malaquer
Torre de l'Esquerra
Torre del Manon
Torre del Pallol
Torre de la Terrassa
Torre de Benza
Torre Canelles
Torre Cova
Torre Comellas
Torre del Blanquet
Torre del Quitano
Torre de Llosez
Masia del Vallès
Masia del Valls
Masia del Pelico
Masia Garibeldi
Masia Fanyotes
Masia del Pere Pau
Masia Clos
Masia del Vallès
Cases de Montserrat
la Serra Gran
El Tossal de les Forques
Tossal del Riu
Tossal del Dru
Tossal de Saint Cristòfol
Tossal de Saint Jordi
Castell de Gerb
Castell de la Rápita
Castell de Balaguer
Castell de Gerb
Mas de la Feia
Mas de Dalt
Mas de Dalt del Garrigal
Mas de Dalt del Cerdà
Mas del Cerdà
Mas de Dalt
Mas de Dalt del Garrigal
Mas de Dalt

qual s'estén al sud, i que comprendria la zona meridional de La Noguera (sectors de la *Noguera estricta* i *Noguera urgellenca*), occidental de Segarra, Urgell, Pla d'Urgell i Segrià; així doncs, la seva posició resulta summament estratègica des del punt de vista del control visual de bona part de la Catalunya occidental.

2.2. ESTAT DE LA RECERCA SOBRE CONJUNT ARQUEOLÒGIC DE MONTERÓ

2.2.1. Breu història dels jaciments. Antecedents

L'existència d'un conjunt arqueològic a Monteró ja era coneguda tradicionalment, essent un indret força freqüentat per la població local que recollia, de manera casual, el material ceràmic que es trobava (i encara es troba) escampat per tota l'extensió i els vessants de l'altiplà del tossal de Monteró (Monteró 1).

La primera menció sobre el conjunt prové del treball del P. P. Sanahüja sobre la història de Balaguer realitzat durant els anys 30 de la passada centúria, el qual recull les troballes del P. S. Pubill i del Centre Excursionista Balaguerí a Monteró, descobridors oficials de l'indret en 1930 (Sanahüja 1984, 16-17): diversos tipus de ceràmica, molins troncocònics, monedes i abundància d'objectes metàl·lics; també s'esmenta la presència de restes de fortificació i abundants sitges d'obra. Igualment, el P. Sanahüja esmenta que el jaciment es troba dividit en dues parts, una de les quals és la fortificació anomenada "Castell de Cœlis" per la gent del país (i.e. l'*as-sakhra* andalusina coneguda actualment amb el nom de Castell d'en Txelis), mentre que la referència a l'altra part no queda clara, ja que l'autor no especifica res sobre la ubicació de les "sitges d'obra"[3]. Tanmateix, i malgrat aquestes apreciacions l'indret no va generar mai un interès suficient com per endegar-hi excavacions de manera institucional.

Els esdeveniments de la Guerra Civil Espanyola van afectar el jaciment considerablement, ja que durant la consolidació del front del Segre al llarg de la primavera de 1938, la part superior del serrat fou ocupada per un destacament d'observació d'artilleria de l'exèrcit republicà. Malgrat no tenir dades sobre si el serrat fou l'objecte concret d'alguna acció bèl·lica durant aquell període[4], són encara visibles els treballs de fortificació i atrinxerament realitzats per la milícia, els quals van modificar de manera irreparable la fesomia de l'indret, essent afectat, sobretot, el

[3] Tanmateix, sembla prou probable que aquestes "sitges d'obra" responguin al jaciment de Monteró 2 (cf. infra), car en la superfície del turó del Tossal del Monteró no se n'ha detectat.
[4] Sí se'n té notícia, però, d'una que tingué lloc a molt poca distància: l'assalt de la presa de St. Llorenç de Montgai per les tropes republicanes el 22 de maig de 1938.

jaciment de Monteró 1[5].

Amb posterioritat al conflicte bèl·lic, el Sr. R. Pita tornà a fer-ne esment en els mateixos termes usats pel P. Sanahüja en una breu notícia arqueològica, qualificant el jaciment com d'ibèric (Pita 1956).

A partir d'aquell moment, Monteró cau en l'oblit. Tanmateix, en la memòria popular sempre continuà viu el record de l'entitat de les restes, de la qual sols se n'han fet ressò, dissortadament fins avui dia, els furtius i els espoliadors professionals.

2.2.2. Valoració científica i patrimonial actual

La riquesa del conjunt resulta força evident si tenim en compte l'abundant concentració de material arqueològic que aflora ja en superfície. Algunes d'aquestes recollides en el jaciment de Monteró 1[6], conjuntament amb la simple observació directa de l'indret, permeten constatar la presència de vaixella corresponent a la segona meitat del segle II aC, entre la qual destaquen vasos de ceràmica ibèrica oxidada (llisa i pintada), grisa emporitana, ceràmica comuna itàlica (*patinae* de vora bífida, morters itàlics, etc.), vaixella fina de vernís negre (Campaniana A, ceràmica de Tipus B calena), així com contenidors amfòrics ibèrics i itàlics (àmfores itàliques Dr1a i Dr1c). Així doncs, la valoració i l'anàlisi d'aquestes evidències procedents de Monteró 1 sorprenen, a primer cop d'ull, per raó de la seva uniformitat com a conjunt de cultura material, amb una periodització molt concreta, i pràcticament sense elements intrusius. D'altra banda, la superfície del tossal ofereix restes evidents de sedimentació, àrees amb taques de cendres i traces d'estructures de pedra, força malmeses, que palesen la seva funció d'hàbitat.

Si bé és cert que la zona circumdant al conjunt de Monteró mostra una continuïtat d'ocupació (encara que intermitent), tal com es pot constatar a partir de l'existència d'algunes fortificacions andalusines que, seguint les ribes del Segre, controlen el meandre del riu i l'accés fluvial a partir del final de l'actual pantà de St. Llorenç de Montgai i fins a l'encaix del riu al pont del Pastor (e.g. Castell de Llorenç, Castell d'en Txelis, Torre de Sant Salvador) (Giralt 1991, 73), no sembla que aquesta s'hagi produït a la superfície estricta del tossal. Així doncs, tot apunta que ens

[5] Segons informacions orals, amb anterioritat als fets de la Guerra Civil era encara possible veure clarament en superfície restes d'estructures arquitectòniques, que van ser desmuntades i usades les seves pedres per al bastiment de murs protectors i nius de metralladores. Segurament, aquestes restes que van desaparèixer durant el conflicte bèl·lic són les restes a les quals feia referència el testimoni dels pares Pubill i Sanahüja (cf. supra).

podríem trobar davant d'un jaciment, almenys per al cas de Monteró 1, força uniforme, concret i que respongués a un únic moment d'ocupació o a un període de temps no gaire dilatat. De fet, aquesta apreciació preliminar està trobant una ferma confirmació a partir dels resultats obtinguts durant la primera campanya d'excavació realitzada el juliol de 2002, que semblen determinar una cronologia de 120-75 aC amb una única fase d'ocupació (Principal 2002).

Un altre element que fa de Monteró un indret excepcional, és la seva riquesa en restes metal·lúrgiques, que es concreten en peces d'escòria, estris i utillatge de ferro, aplics i altres petits objectes de metalls diversos (bronze, ferro, plom)[7], així com numerari, que responen perfectament a la cronologia proporcionada pel material ceràmic. Tots aquests articles originaris del jaciment es troben en col·leccions particulars d'afeccionats de la zona[8], essent la seva quantitat i varietat destacable. Tanmateix, en la campanya d'excavacions de 2002 hem pogut també confirmar, encara que de manera un tant parcial, la importància del treball dels metalls al jaciment a partir de la troballa d'allò que hem interpretat com obrador metal·lúgic, segurament destinat a la fosa i reciclatge del bronze (Principal 2002).

Aquesta riquesa metal·lúrgica del jaciment és, potser, un dels seus atractius més celebrats, però també, alhora, una important font de problemes, ja que, concretament, és per aquest fet que el nom de Monteró és conegut en el món de la recerca arqueològica. La quantitat, qualitat i diversitat dels objectes recuperats, ha provocat, precisament, que bona part dels col·leccionistes siguin repropis a cedir, mostrar o permetre l'estudi dels materials, de resultes de la manera, de vegades força irregular, en què els objectes foren adquirits. De fet, la recerca d'aquest tipus de restes ha provocat contínues actuacions incontrolades en el jaciment, que s'ha vist afectat de manera considerable en la seva estructura postdesposicional, i que de ben segur li han provocat danys irreparables. Aquestes actuacions continuen en l'actualitat, amb la qual cosa el perill a què Monteró està sotmès és constant. De fet, mai s'hi han practicat excavacions ni treballs arqueològics científics, ni de salvament ni programats.

Altrament, cal esmentar que les relacions entre els jaciments que formen el conjunt romanen encara mal definides, ja que es desconeix si tant el camp de sitges

[6] Materials cedits per afeccionats locals, i actualment en dipòsit al Museu de La Noguera.
[7] Cal esmentar com a objectes realment excepcionals els tres ploms escrits en signari ibèric, encara inèdits, procedents de Monteró, i conservats a l'Institut d'Estudis Ilerdencs (vegeu fotografia de la portada; foto IEI).
[8] Alguns d'aquests materials es troben en dipòsit a l'Institut d'Estudis Ilerdencs i al Museu de

de Monteró 2 com l'assentament aturonat de Monteró 3 haurien funcionat contemporàniament, o fins i tot de manera sincrònica a Monteró 1, o bé són anteriors a aquest. La seva seqüència i evolució és, doncs, encara una incògnita que cal aclarir.

Pel que fa a l'àrea geogràfica d'estudi en què s'emmarca el conjunt de Monteró, ha estat objecte de pocs treballs arqueològics relacionats amb el món ibèric, i més concretament amb el moment ibèric tardà, de romanització. Destaquen, però, algunes intervencions dutes a terme per l'equip del Prof J. Maluquer de Motes (Universitat de Barcelona), o bé per la secció d'arqueologia de l'Institut d'Estudis Ilerdencs, i entre els quals podem destacar els jaciments de *La Pedrera* (Vallfogona de Balaguer-Térmens), amb el seu hàbitat i important necròpoli, encara inèdita, que remunten als camps d'urnes recents (Maluquer de Motes, Muñoz, Blasco 1960; Ruiz Zapatero 1985, 348-350); d'*Antona* (Artesa de Segre) (Maluquer de Motes 1982) o de *Forques* (La Sentiu de Sió). Actualment, però, a nivell de recerca arqueològica sobre el món ibèric a la comarca de La Noguera, cal esmentar els treballs que es realitzen en el jaciment ibèric i medieval d'Antona, a banda dels iniciats a Monteró 1 durant 2002.

Des del punt de vista del context històric, la Noguera, considerada com a part integrant del territori tradicionalment atorgat a l'antic poble preromà dels Ilergets, no disposa de gaires jaciments emmarcables en l'espai cronocultural corresponent al món ibèric que hagin estat tractats i estudiats en profunditat. Tal com s'ha esmentat anteriorment, durant el període ibèric ple (segles V-III aC) podrien situar-se les darreres fases de l'hàbitat de *La Pedrera*, i fins i tot alguna de les sepultures de la necròpoli, malgrat la poca informació de la qual es disposa sobre aquest important jaciment. Quelcom similar pot valer per *Antona*, *Forques* o *Mormur* (Balaguer) (Sanahüja 1984, 15-16), jaciment aquest darrer mai excavat, però que ha ofert materials arqueològics de certa entitat, emmarcables plenament durant aquest període, però també amb una llarga perduració.

A partir del segle II aC s'assisteix a un procés de mutació definitiu del món indígena preromà. Si bé amb anterioritat a aquest moment alguns jaciments semblen mostrar senyals indicatius de transformacions, almenys dins o des del mateix interior de la societat ilergeta (e.g. abandó de la necròpoli de *La Pedrera*), a partir de començ del segle II aC, la majoria dels assentaments i petits *oppida* ilergets s'aniran abandonant, malgrat que d'altres continuaran (e.g. Mormur), com a conseqüència

La Noguera.

directa de la nova organització politicoadministrativa i de la pressió que imposa el govern romà després de la Segona Guerra Púnica. Alguns estudis puntuals a partir de les minses evidències comarcals (Garcés, Principal 1995), han apuntat la hipòtesi del pas d'un model de poblament d'època preromana, amb domini d'assentaments aturonats (del tipus petit *oppidum*), d'accés complicat o amb certa dificultat, molt possiblement vinculats al control del territori, a un patró que primaria la vinculació dels hàbitats amb les terres més planes i fèrtils, seguint una estratègia d'explotació agropecuària de l'entorn, de fàcil accés, i sense gaires preocupacions defensives (del tipus *villa*), el qual començaria a presentar-se a partir del final del segle II aC. El pas d'una realitat típicament indígena, a una altra, de caire romà manté buits importants pel que fa a la recerca en aquesta àrea, car manquen dades i jaciments que ens aportin informació sobre l'articulació del territori en funció de l'aplicació dels nous sistemes organitzatius romans, l'impacte del fenomen urbà (e.g. *Aeso*, *Iesso*), així com sobre el procés de descomposició de la societat ilergeta, i la seva progressiva integració en les estructures romanes, la qual ja es trobaria en un estadi avançat de consolidació cap a la primera meitat del segle I aC, tal com semblen evidenciar els noms i la filiació dels individus *ilerdenses* que apareixen en el bronze d'Ascoli (Roldán 1993, 55-57).

És per aquesta raó que el complex de Monteró s'erigeix com un punt cabdal de la recerca. La seva cronologia tan concreta el presenta com un jaciment atípic dins ja del període ibèric tardà, en plena romanització, però amb unes particularitats interessants que fan pensar en un establiment vinculat al món militar (e.g. posició de domini, control d'àrea estratègica, difícil accessibilitat, abundant presència de material ceràmic itàlic, de numerari i de restes metàl·liques). Si més no, no hauria d'oblidar-se que durant el període 105-103 aC es daten les fosques i poc clares mencions relatives a les incursions dels cimbris i teutons a la península Ibèrica, i ja durant el primer quart del segle I aC, aquesta àrea geogràfica es veurà involucrada en el teatre d'operacions del conflicte sertorià.

2.3. OBJECTIUS I INTERÈS DEL PROJECTE

Tal com s'ha esmentat anteriorment, en l'actualitat el coneixement i la recerca arqueològica a Monteró són pràcticament nuls, i només s'han començat a donar a conèixer dades molt parcials i esporàdiques a partir d'informacions personals d'afeccionats i col·leccionistes, de materials adquirits o donats a la secció

d'arqueologia de l'Institut d'Estudis Ilerdencs (Ribes 2002) i al Museu de La Noguera, i d'exposicions puntuals organitzades per aquesta darrera institució (Giralt 2001).

No obstant, l'interès que presenta un jaciment d'aquestes característiques, no solament per ell mateix, sinó emmarcat en la dinàmica del poblament antic de la zona, resulta considerable. Analitzem, tot seguit, alguns punts d'interès a considerar:

1. **Definició i significació dels jaciments**. Monteró 1, a la llum de les restes obtingudes fins a l'actualitat, se'ns presenta com un jaciment amb una gran potencialitat arqueològica, centrada fonamentalment en l'espai temporal comprès entre els segles II-I aC. Tanmateix, no es disposa de cap indici tangible i concret del caràcter i significació del jaciment. Les hipòtesis sobre aquest tema són conseqüència, d'una banda, de la seva ubicació estratègica i de domini (cf. supra) sobre els territoris circumdants i més meridionals, i de l'altra, per la seva riquesa pel que fa a la cultura material, i sobretot en el camp de les restes metàl·liques (de fet, no existeix cap element científic que permeti, ara per ara, una aproximació concreta a aquesta problemàtica). Així mateix, també caldria definir la relació existent entre el jaciment iberoromà de l'altiplà superior (Monteró 1), el camp de sitges situat a una cota inferior (Monteró 2), i el jaciment ibèric de l'elevació veïna (Monteró 3).

2. **Possibilitat d'una major definició de la periodització (continuïtat, substitució, delimitació) dels jaciments**. D'altra banda, la recerca en el jaciment de Monteró ha de resultar prou definitòria i significativa per a l'estudi del període ibèric tardà, no solament a la comarca, sinó a la zona septentrional de la Depressió Central Catalana, i que en l'actualitat és pràcticament desconegut. No obstant, aquest període resulta prou decisiu per a la posterior estructuració del territori en plena època romana, tal com demostren els nivells fundacionals d'*Aeso* o *Iesso*, o l'impuls que rep *Ilerda* a partir del final del segle II aC. L'estudi de Monteró permetria omplir un buit considerable, i oferir més llum a aquest procés, sense dades actualment a la zona esmentada.

3. **Avançar cap al control i l'estudi del material dispers en col·leccions particulars**, en el marc d'un projecte de recerca científic, que permetria una aproximació paral·lela i complementària als recursos oferts i obtinguts en el jaciment a través de la recerca arqueològica.

4. **Control de les actuacions furtives i de l'espoli al qual s'ha vist i es veu sotmès el jaciment**. Amb els treballs i l'estudi arqueològic oficial, el jaciment adquiriria cert estatus, se'l veuria com un veritable objecte d'interès, i es podria lluitar més concretament contra l'estat d'indefensió i abandó que, avui dia, propicia l'espoli continuat de Monteró.

Així doncs, els objectius fonamentals del programa són els següents:

a) A nivell científic

a.1. Excavació de part del conjunt arqueològic. Obtenció de dades amb garanties científiques i seguint una metodologia correcta.

a.2. Caracterització dels jaciments, des del punt de vista de les restes documentades: cultura material, estructures arquitectòniques, etc.

a.3. Definició del paper del conjunt arqueològic en el seu context espacial (terres de Ponent) i temporal (procés de romanització).

b) A nivell patrimonial

b.1. Consolidació i conservació de les restes obtingudes.

b.2. Frenar l'espoli del conjunt, mitjançant els treballs científics.

b.3. Afavorir la difusió i el control dels materials originaris del conjunt en col·leccions particulars.

2.4. METODOLOGIA I SISTEMA DE REGISTRE DE DADES. ANÀLISIS I ALTRES

Donat que la metodologia a emprar depèn dels problemes científics que es plantegin en cadascuna de les fases de desenvolupament del projecte, no sembla raonable poder preveure-les amb detall. En tot cas, les tècniques a aplicar són les següents:

a) En relació a l'excavació:

a.1. Excavació estratigràfica, evitant la barreja de les diferents unitats obtingudes.

a.2. Excavació per dipòsits de sedimentació, excloent, doncs, la realització de sondeigs traçats arbitràriament.

b) En relació al registre de l'excavació arqueològica, hom considera antiquat el diari d'excavació tradicional, per la qual cosa s'utilitza un sistema de fitxes inspirat

directament en el model *Harris* (Harris 1989), i en el sistema informàtic de registre emprat a *Lattes* (*SYSLAT*) (Py 1997).

c) En relació a l'analítica, hom preveu analitzar les restes següents, depenent dels resultats de les intervencions previstes:

- Restes faunístiques (vertebrats).
- Restes malacològiques.
- Restes paleocarpològiques.
- Restes antracològiques.
- Anàlisi de metalls.

Donades les característiques del treball de recerca previst en aquest projecte, especialment pel que fa a l'excavació, la necessitat d'aquestes anàlisis no requereix ulteriors justificacions.

d) En relació a la consolidació i conservació de les restes i estructures exhumades, hom preveu realitzar-les, tenint en compte, en cadascun dels casos, la naturalesa i característiques de les troballes; s'utilitzaran mètodes i estratègies que s'adeqüin a cada cas (i.e. estructures, materials ceràmics, materials metàl·lics, etc.), segons els criteris d'un restaurador-conservador professional (Sra. M. Monar, així com la secció de restauració del Museu de La Noguera).

2.5. CONSOLIDACIÓ, TRACTAMENT I CONSERVACIÓ DE LES RESTES

Com és de preveure, l'excavació arqueològica en un jaciment de les característiques esmentades ha de comportar l'exhumació d'estructures arquitectòniques així com d'objectes i artefactes que requereixin un tractament especial tant des del mateix moment de la seva troballa i descoberta física com en un moment ja de postexcavació.

Respecte de les restes arquitectòniques, s'ha programat llur consolidació quan sigui necessari per assegurar-ne la conservació mitjançant actuacions dirigides i controlades per restauradors professionals especialistes en el camp (cas de la Sra M. Monar); la consolidació de les parets o sòcols de pedra es realitzarà disposant-hi al damunt una filera de pedres lligades amb morter de calç i sorra (en proporció 1:3), separada de l'original per una capa del mateix morter, tenyida amb pigment mineral de color vermell òxid.

Mentre no es procedeixi a l'excavació total de les estructures i al seu alliberament, es durà a terme un rebliment temporal controlat de les restes en cada cas, mitjançant una cobertura de material geotèxtil i lones amb reompliment de graves i terra, per tal de garantir la seva conservació i assegurar-ne la reversibilitat de campanya en campanya i permetre la continuïtat del procés d'excavació.

Pel que fa als materials arqueològics, es preveu el tractament d'aquells elements de cultura material que el requereixin de manera immediata per raó del seu estat de conservació deficient o bé en previsió de la seva degradació. Aquestes actuacions també es duran a terme segons les indicacions i control de conservadors professionals (secció de restauració del Museu de La Noguera). També s'ha previst la presència d'un restaurador en el procés d'exhumació dels materials quan aquest sigui especialment delicat o pugui representar un risc per a la integritat de l'objecte.

2.6. PLA DE TREBALL I PERIODITZACIÓ: INTERVENCIONS ARQUEOLÒGIQUES PREVISTES

Pel que fa al pla de treball, es preveuen les actuacions següents a realitzar en una temporalització de 4 anys:

Fase 2003

- Ampliació dels sondejos efectuats en el jaciment de Monteró 1 durant la campanya inicial de 2002, el qual permeti avaluar-ne la potencialitat i oferir unes primeres hipòtesis sobre la seva caracterització per tal de marcar les línies d'actuació definitives.
- Contactes amb afeccionats locals per tal d'aconseguir el màxim d'informació possible obtinguda del jaciment.

Fase 2004

- Continuació de l'excavació del jaciment de Monteró 1 per tal d'obtenir contrastació de les hipòtesis plantejades en la fase precedent.
- Continuació de la recollida d'informació.
- Organització d'un cicle de conferències i una petita mostra sobre els resultats obtinguts durant els primers tres anys de recerques a Monteró.

Fase 2005

- Continuació de l'excavació del jaciment de Monteró 1 en funció dels resultats obtinguts en la fase precedent.

- Continuació de la recollida d'informació.

Fase 2006

- Campanya de consolidació i adequació de les restes. En funció de les noves hipòtesis formulades arran de les investigacions de les fases anteriors, hom haurà de finalitzar les excavacions iniciades o bé replantejar l'actuació.
- Actuació, a nivell de sondeig, en la zona inferior del "camp de sitges" (Monteró 2) o en el jaciment de l'elevació pròxima (Monteró 3) per provar d'establir la connexió amb el jaciment principal (Monteró 1).
- Continuació de la recollida d'informació.
- Organització d'un cicle de conferències i una exposició combinada sobre el món ibèric a La Noguera i les recerques desenvolupades a Monteró.
- Publicació d'un estudi-monografia de conjunt d'acord amb l'abast dels resultats científics obtinguts.

2.7. INTERSECCIÓ AMB ALTRES PROJECTES I TREBALLS ARQUEOLÒGICS

Aquest projecte i el programa adjunt es vincula amb els següents projectes de recerca:

-Projecte de recerca d'abast comarcal (ACOM), finançat pel Departament d'Universitats, Recerca i Societat de la Informació *ACOM01-Estudi i valoració del conjunt arqueològic de Monteró (Camarasa, La Noguera, Lleida)*, dirigit pel Dr. J. Principal.

-Projecte del programa I+D finançat pel Ministerio de Investigación, Ciencia y Tecnología *BHA2000-0723 Comercio, distribución y adquisición de la vajilla de mesa romana en el Mediterráneo Occidental en época tardorrepublicana y altoimperial*, dirigit per la Prof. Mercè Roca (Universitat de Barcelona).

-Treballs d'estudi desenvolupats al jaciment arqueològic del *Camp de les Lloses* i amb el projecte de recerca d'abast comarcal (ACOM), finançat pel Departament d'Universitats, Recerca i Societat de la Informació *ACOM01-Tona i el seu entorn de la protohistòria a l'antiguitat. Estudi i valoració del patrimoni historicoarqueològic i museogràfic*, dirigit per la Sra. M. Duran.

-Els membres que integren aquest equip formen part, majoritàriament, del *SGR99-00005 Grup de Recerca d'Arqueologia Clàssica, Protohistòrica i Egípcia* de l'àrea d'Arqueologia de la Universitat de Barcelona, i reconegut per la Generalitat de Catalunya com a Grup de Recerca de Qualitat.

3. BIBLIOGRAFIA CITADA

Álvarez et al. 2000
R. Álvarez, M. Duran, I. Mestres, M.D. Molas, J. Principal, "El jaciment del Camp de les Lloses (Tona, Osona), i el seu taller de metalls", *III Jornadas sobre economía en el mundo ibérico (València 1999)*, València, 2000, pp. 271-281.

Garcés, Principal 1995
I. Garcés, J. Principal, "Iberització i romanització al Segre mitjà. La interrelació entre Antona (Artesa de Segre) i els Esplujals (Foradada)", *X Col·loqui Internacional d'Arqueologia de Puigcerdà (Puigcerdà-Osseja 1994)*, Puigcerdà, 1995, pp. 491-498.

GEC
Gran Enciclopèdia Catalana, 1988(2), Barcelona.

Giralt 1991
J. Giralt, "Fortificacions andalusines a la Marca Superior d'al-Andalus: aproximació a l'estudi de la zona nord del districte de Lleida", *La Marche Supérieur d'al-Andalus et l'Occident chrétien*, Madrid, 1991, pp. 67-76.

Giralt 1994
J. Giralt, "El castell d'en Txelis", a AADD, *Catalunya Romànica. La Noguera*, XVII, Barcelona, 1994, pp. 325-326.

Giralt 2001
J. Giralt (ed.), *La Noguera antiga. Des dels primers pobladors fins als visigots*, Balaguer, 2001.

Harris 1989
E. Harris, *Principles of Archaeological Stratigraphy*, Nova York-Londres, 1989.

Lladonosa 1994
J. Lladonosa, "Camarasa", a AADD, *Gran Geografia Comarcal de Catalunya. Noguera, Urgell, Segarra*, 10, Barcelona, 1994, pp. 50-56.

Maluquer de Motes 1982
J. Maluquer de Motes, "Antona. Artesa de Segre",a AADD *Les excavacions arqueològiques a Catalunya en els darrers anys*, Barcelona, 1982, pp. 254-255.

Maluquer de Motes, Muñoz, Blasco 1959
J. Maluquer de Motes, A.M. Muñoz, F. Blasco, "Cata estratigráfica en el poblado de La Pedrera, en Vallfogona de Balaguer (Lérida)", *Zephyrus*, X, 1959, pp. 5-80.

Pita 1956
R. Pita, "963. CAMARASA (Lérida). *Monteró*", *Noticiario Arqueológico Hispánico*, III-IV (1-3, 1954-55), 1956, p. 286.

Principal 2002
J. Principal, *Excavació assentament iberoromà de Monteró (Camarasa, La Noguera). Informe preliminar campanya 2002*, Informe inèdit (Servei d'Arqueologia, Generalitat de Catalunya), Barcelona, 2002.

Py 1997
M. Py, *Syslat 3.1, Système d'Information Archéologique* (= *Lattara* 10), Lattes, 1997.

Ribes 2002
J.L. Ribes (ed.), *Sala d'arqueologia. Catàleg* (= *Quaderns de la Sala d'Arqueologia* 2), Lleida, 2002.

Roldán 1993
J.M. Roldán, *Los hispanos en el ejército romano de época republicana*, Salamanca, 1993.

Ruiz Zapatero 1985
G. Ruiz Zapatero, *Los Campos de Urnas del NE de la Península Ibérica*, Madrid, 1985.

Sanahüja 1984
P. Sanahüja, *Història de la ciutat de Balaguer*, Balaguer, 1984.